

Sledijo razprave, ki se podrobneje ukvarjajo s problematiko stalinskih »čistk«, obenem pa predstavljajo rezultate regionalnih raziskav stalinizma: prof. Boris Starkov (Sankt Peterburg) v svoji razpravi – na podlagi novih ruskih arhivskih dokumentov – razkriva vzroke za aretacijo in likvidacijo sekretarja Kominterne Osipa Pjatnickega; dr. Leonid Babičenko (Moskva) na osnovi kominternskega arhivskega gradiva opisuje, kako je vodstvo VKP(b) politično in organizacijsko vodilo Kominterno v izvrševanje krvavih čistk; dr. Bernhard Bayerlein (Köln) govori o usodi »spraviteljev« (trockistov in pripadnikov 'desne opozicije'), ki so postali žrtve stalinističnih uničevalnih ofenziv; dr. Peter Huber (Ženeva) opozarja, da pred kratkim odprti arhivi Kominterne predstavljajo novo gradivo o tajnem aparatu Kominterne med špansko državljansko vojno. Prispevek dr. Vere Mujbegović in dr. Ubavke Vujošević (Beograd) prinaša podatke o usodi 186 jugoslovankih komunistov v Sovjetski zvezi v letih med 1929 in 1949; gre za poimenske podatke o 140 političnih in 46 ekonomskih emigrantih, ki so bili obsojeni na temelju ponarejenih dokazov. Tudi prispevek prof. Ivana Očaka (Zagreb) obravnava usodo jugoslovanske emigracije v Sovjetski zvezi v kontekstu stalinskih »čistk«. Dr. Brigitte Studer (Lausanne) zaključuje sklop razprav o komunizmu in stalinizmu z bolj umirjen in »nenavadno« tematiko: Članstvo v komunistični partiji kot način življenja.

Sledijo tri študije, ki zadevajo slovensko zgodovino med obema vojnama: prof. Miroslav Stiplošek osvetljuje odnose slovenskih socialnodemokratskih strokovnih organizacij do Amsterdamske sindikalne internacionale v obdobju dvajsetih let; dr. Zdenko Čepič predstavlja problematiko Agrarne reforme v politični misli slovenske revolucionarne levice med svetovnimi vojnami; prof. Dušan Nečak govori o dejavnosti avstrijskih nacističnih beguncev, ki so v Jugoslavijo oziroma v Slovenijo pribežali iz Štajerske in Koroške po neuspelem nacističnem puču julija 1934.

Zgodovinski del v zborniku zaključujeta razpravi, ki osvetljujeata jugoslovansko vprašanje ob ustanavljanju in razpadanju druge Jugoslavije: v prvi dr. Avgust Lešnik razgrinja heterogene poglede znotraj zavezniške koalicije, obremenjene z medsebojnimi nasprotji in lastnimi interesi, na rešitev »jugoslovanskega« vprašanja v letih 1941–1945, v drugi pa prof. Rudolf Rizman v prispevku Razpad Jugoslavije in slovenska pot v samostojnost zaključuje, da obe med seboj si nasprotujoči zamisli Jugoslavije, to je centralistična in (kon)federalna, nista našli skupnega interesa; posledice so znane.

Zadnji, sociološki del prinaša 10 študij: prof. Predrag Vranicki (Zagreb) izpostavlja tezo, da so bile vse dosedanje revolucije, tako meščanske kot socialistične, zgodovinsko preuranjene; prof. Marko Kerševan v prispevku Socializem, socialistična družba in religija poudarja, da so Cerkve v družbah t.i. »realnega socializma« veljale za nekaj zunaj- ali celo proti-sistemskega, kot take pa so lahko izkoriščale pomanjkljivosti in krize teh sistemov; Bojan Čas v Prispevku k zgodovini sociologije na Slovenskem predstavlja začetke in razvoj slovenske sociologije na osnovi socioloških sistemov, ki so jih naredili avtorji na Slovenskem v obdobju od leta 1855 do 1945; prof. Rastko Močnik razmišlja o vplivu ideologije na zgodovino; Igor Škamperle predstavlja poglede Marsilija Padovanskega, ki ga lahko imamo za enega prvih utemeljiteljev civilne družbe; dr. Božidar Kante pojasnjuje temeljne pojme Collingwoodove filozofije zgodovine in jih kritično sooča z nekaterimi sodobnimi filozofijami duha, predvsem s fenomenologijo in Wittgensteinovimi »jezikovnimi igrami«; dr. Jože Vogrinc s stališča epistemologije in zgodovine posebnih znanosti analizira razmerje današnjih slovenskih raziskovalcev različnih disciplin – tako naravoslovnih kot tehničnih in humanističnih – do Valvasorjeve vednosti; dr. Neda Pagon razmišlja o kolektivni in množinski rabi besed v kontekstu načina delovanja ideologije same; dr. Iztok Saksida pa se osredotoča na delovanje institucij, na njihov pomen in na njihovo mesto v vsakdanjem življenju poljubne skupnosti. Zbornik zaključuje razprava dr. Bojana Baskarja o pedagoškem dispozitivu od 16. stoletja naprej; v njem so temelji verouka, temelji morale in temelji olike stopljeni z začetnim poukom branja in pisanja.

Pričujoči zbornik prinaša na 530 straneh 50 razprav – napisanih v slovenskem, nemškem, angleškem, francoskem, italijanskem, ruskem, hrvaškem oziroma srbskem jeziku (vsaki razpravi je dodan tudi povzetek v slovenskem in angleškem jeziku) – ki nosijo skupni naslov »Križa socialnih idej«, pri čemer ne gre prezreti, da se problematika »socialnih idej« vleče kot rdeča nit skozi celotni Britovškov opus.

Avgust Lešnik

Marko Štuhec, Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir. Ljubljana : Škuc ; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995. 201 stran.

Knjiga Marka Štuhca s slikovitim naslovom *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren* je ena tistih, ob katerih človeka zamika, da bi rekel: Nimam nobenih pripomb. Ker pa se to spodobi izjaviti zgolj ob slabih tekstih, že sama vljudnost terja, da se o Štuhčevi študiji spregovori nekaj besed.

Obstajata dve vrsti zgodovinarjev: eni povedo več, kot vedo, drugi pa veliko več vedo, kot povedo. Prvi se spoznajo na vse in na nič drugega kot na vse (večinoma gre za ljudi s pojasnjevalno manijo), medtem ko drugi prispevajo k napredku stroke.

Avtor Rdeče postelje, ščurkov in solz vdove Prešeren nedvomno sodi med slednje. Tako tematsko kot metodološko (res v pravem pomenu besede paradigmatško) je Štuhčeva knjiga na Slovenskem novum. Njen diskurz je okoliu izjemno prijazen, zato je ne le želiti, temveč tudi pričakovati, da bo njen vpliv na dogajanja v našem zgodovinopisnem prostoru dolgotrajen in blagodejen.

Neodvečno znanstveno knjigo lahko napišejo ljudje, ki v določenem strokovnem krogu največ vedo o obravnavani tematiki. Nedvomno to v polni meri velja za Štuhčevo študijo o inventarjih kranjskega plemstva. Iz črk in papirja ter s črkami in na papirju je avtor uspel pričarati življenje. Ni težko s teksti postavljati spomenikov, toda vanje ujeti življenje – to je nekaj, čemur mirne duše lahko rečemo umetnost zgodovine. Skozi spis je čutiti tako jezikovni navdih kot suvereno poznavanje materije in obvladovanje sodobnih tokov v historiografiji. O njih se pri nas sicer veliko govori, se jih pa še premalo prakticira. Res je, da vsak način pripovedovanja zgodb zgodovine nekaj razjasni in vsak način dela nekam pripelje, toda tehtnega razloga za to, da bi pri nas stvari počeli bistveno drugače kakor v »velikem svetu«, preprosto ni. Že Luka Svetec je dejal: Znati se mora. Tabele, ki si jih itak nihče ne zapomni in so v prenekaterem zgodovinarskem delu same sebi namen (ustvarjajo vtis hude strokovnosti in eksaktnosti: pred govorico števil obnema vsaka poezija!), v Štuhčevem spisu služijo zgolj večji nazornosti pripovedovanja (torej imajo določeno narativno vlogo), kar je vsaj na dolgi rok edino smiselno. Knjiga, ki je nihče ne prebere, ni knjiga, temveč samo med platnice uvezen potiskani papir. Knjiga mora postavljati vprašanja in nanje odgovarjati.

Nedvomno je temeljno vprašanje Štuhčeve študije: kaj je pravzaprav bila Kranjska v 17. in v začetku 18. stoletja – ali brezupna provinca ali pa vendarle kulturno-civilizacijsko relativno pobuden prostor? Slepo črevo ali srce in pljuča? Valvasor je seveda bil izjemen pojav (in glasbena akademija tudi), vse drugo pa je bilo precej blizu ravni povprečja habsburških dežel. Eden redkih ambicioznejših literatov v deželi Franc Wizenstein je svoje nemške priredbe italijanskih romanov moral »izvoziti« kar v Nürnberg in jih tamkaj lansirati v Gutenbergovo galaksijo.

Habsburška provinca na prelomu 17. stoletja v 18. ni ravno slovela kot nagelj v gumbnici modrosti Zahoda. Toda vse je odvisno od tega, s čim se kak pojav primerja. Za tako majhen prostor, kot je slovenski, lahko ogromno pomenijo dejstva, ki jih v prostranih imperijah s prostim očesom niti opaziti ni mogoče. S stališča zgodovine je Kranjska kljub svoji provincialnosti nekakšen center – in tu se ne da nič spremeniti. Zgodovinar je obsojen na optične prevare, ker je njegovo delo zgolj opazovalno, ne more pa biti eksperimentalno. V velikem svetu je prav zdaj mogoče opaziti velik prodor »primerjalne zgodovine« (prim. recimo zbornik *Geschichte und Vergleich*, Frankfurt-New York 1996; ur. Heinz-Gerhard Haupt in Jürgen Kocka), s čimer se še bolj poudarja relativnost vsakršnih vrednostnih sodb kakor doslej.

Pred leti smo si lahko samo želeli knjige, kakršna je Štuhčeva. Povsem naravno je, da danes pričakujemo še več. Na lovorikah ne bomo pustili spati nikomur – celo Marku Štuhcu ne.

Igor Grdina

Claudio Povolo, *Proces Guarnieri. Il processo Guarnieri*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1996. 287 strani. (Knjižnica Annales)

Claudio Povolo, avtor knjige *Proces Guarnieri, Buje-Koper 1771*, ki je izšla v zbirki knjižnice *Annales*, se je v času poučevanja na Oddelku za zgodovino na tržaški univerzi bliže spoznal z Istro, z njeno kulturo in zgodovino. Pripadnost istrskega območja nekdanji *Serenissimi* ga je do take mere zamikala, da je del svojih študijskih zanimanj usmeril na ta del *Terre ferme*, ki je bila do nedavnega v italijanski historiografiji, ki se je posvečala zgodovini beneške republike, nemalokrat zapostavljena.

V zbirki »Kazenskih procesov« Sveta desetih, ki jo hrani beneški državni arhiv, je avtor izbrskal zajeten sodni dosje, sestavljen iz 122 dokumentov. Proces, ki se je leta 1771 začel v Bujah, nato pa se je po pooblastilu Sveta desetih nadaljeval v Kopru, je dobil ime po obtožencu Antoniu Guarnieriju, čevljarjevemu sinu iz Buj, ki so ga obtožili defloracije Marije Sain. Izguba Marijine deviškosti in njena zanositev se je po zavrnitvi Antonia Guarnierija, da bi se z njo poročil, sprevrgla v javni družinski spor, ki se je odvijal pred sodno oblastjo. Tožniki, starši Marije Sain se niso zatekli k pravici namreč samo zato, da bi bilo posilstvo kaznovano, bilo jim je predvsem od tega, da bi jim koprski podestat s pravično sodbo povrnil čast, ki so jo kot sorodniki razdevičenega dekleta izgubili. Od sodne oblasti so pričakovali, da bo zglodno kaznovala tako posiljevalca, ki je dekle oropal deviškosti, kot tudi njegove najbližje sorodnike, ker so ga nagovarjali k neizpolnitvi poročne obljube.

V ospredju te drobne, a vsekakor vzorčne zgodbe, je, kot se da že iz tega strnjenega povzetka razbrati, čast dekleta in njene družine. Toda avtorjeva namera ni poglobljanje v sam dogodek, odstiranje zakulisja družinskega in družbenega življenja v malem istrskem kraju. Njegova pozornost je usmerjena k razgrinjanju